

УДК 378. 31 (447)
К 44

Ольга КОБРИЙ
orcid.org/0000-0003-3098-5878

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті розкрито різні способи моделювання професійної підготовки педагога, які передбачають визначення обсягу та якості пропонованої інформації, постановку проблем, задач та орієнтують на його творчість. Обґрунтовано кардинальні зміни у сучасному трактуванні педагогічної діяльності, пов'язані з її демократичною структурою, відображенням її змісту у навчальних планах, програмах, підручниках, посібниках. Акцент зроблено на функціях майбутньої діяльності вчителя та на відповідних аспектах моделювання його підготовки, пов'язаними з наближенням умов навчання до реалій життя.

Ключові слова: моделювання, зміст педагогічної діяльності, демократична структура педагогічної діяльності, навчальні плани, програми, підручники, посібники.

Постановка проблеми. Моделювання педагогічної діяльності використовується насамперед задля визначення кількості та якості пропонованої студентам інформації, а також орієнтує її на майбутню фахову діяльність. Насамперед важливо, щоб навчальний заклад і викладачі розвивалися, а це означає – експериментували, створювали нову практику побудови навчально-виховного процесу у ВНЗ, будували оновлений зміст цієї діяльності. Тому реформування вищої освіти обов'язково передбачає кардинальні зміни у сучасному трактуванні змісту педагогічної діяльності та потребує відповідного відображення його у навчальних планах, програмах, підручниках. Це допоможе поліпшити фахову підготовку студентів і забезпечити якісну освіту впродовж усього життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливість моделювання змісту вищої освіти вказують В. Беспалько [1], В. Гриньова [4], Н. Кузьміна [6], А. Фурман [10], Ю. Татур та ін. називали загальні ознаки такого моделювання: наявність у системі єдиного компонента, зміна властивостей якого веде до зміни інших; наявність істотних зв'язків між час-

тинами цілого тощо. Тому задля пристосування моделі до конструювання змісту педагогічної діяльності важливо враховувати різні інноваційні процеси в системі підготовки вчителя: пов'язані з формуванням творчого мислення (О. Акімова); відповідні тенденціям розвитку сучасної педагогічної освіти (О. Глузман); які узгоджуються з окремими принципами структурування змісту педагогічної освіти (М. Лещенко), що супроводжують формування базової педагогічної освіти (В. Шахов). Адже запровадження багатьох новацій у ВНЗ (введення нових профільних курсів, скорочення часу на вивчення окремих предметів, їх інтеграція, диференціація тощо), як правило, позначаються на змісті підготовки до педагогічної діяльності. Звідси важливо брати до уваги розроблені моделі педагогічної діяльності студентів, враховувати усі компоненти діяльності учасників навчально-виховного процесу, необхідність акцентувати на функціях майбутньої діяльності вчителя та відповідних аспектах моделювання його підготовки.

Мета статті – розкрити способи моделювання професійної підготовки педагога, пов'язані з наближенням умов навчання до реалій життя, демократичною структурою педагогічної діяльності, відображенням її змісту у навчальних планах, програмах, підручниках, посібниках, які використовуються у визначенні обсягу та якості пропонованої інформації, постановці проблем, задач та дозволяють орієнтуватися на самостійну творчу роботу студентів.

Моделювання педагогічної діяльності вказує на практичну значущість визначення її змісту (що розкривається, як правило, через зміст навчальних програм, підручників, посібників). Адже модель є узагальненим уявним образом, який відображає сутність, структуру і функції педагогічного явища чи процесу, виключає неістотні й випадкові залежності, тобто це конструкція, в якій розташовують символи людського досвіду або мислення.

Головний результат упровадження реформованого змісту підготовки до педагогічної діяльності у ВНЗ України стосується забезпечення умов для самоактуалізації та самореалізації студентів як майбутніх фахівців. Уведення державних стандартів щодо підготовки фахівців у ВНЗ України і врахування ідей Болонського процесу дали змогу провести істотні зміни у змісті педагогічної освіти, які головно стосувалися запровадження кредитно-модульної системи навчання, відведення значної кількості годин на самостійну роботу студентів та якісного її забезпечення.

Уявлення про застосування педагогічної підготовки фахівця формуються також на основі загальної структури змісту університетської педагогічної освіти, яка, за О. Глузманом, містить шість основних блоків: освітній, спеціальний, психолого-педагогічний, культурологічний, науково-дослідницький, практичний [3, 181 – 182].

Якщо зміст педагогічних дисциплін репрезентується навчальними програмами, підручниками, посібниками тощо, які також означають його моделювання, то вони повинні засвідчити відповідність вимогам до професійно-педагогічної підготовки студентів і перспективам на майбутнє. Широкому загалу відомі випадки моделювання освітніх явищ і процесів за педагогічними здібностями (В. Сластьонін, Н. Кузьміна [6]), за ключовими поняттями (М. Пантук, Т. Пантук [8]).

Основою розробки освітніх стандартів для Н. Кузьміної стали такі педагогічні функції [6]: 1) конструктивна – відбір інформації, планування діяльності та проектування відповідної матеріальної бази; 2) організаторська – включення у діяльність; 3) комунікативна – побудова взаємин; 4) дослідницька (гностична) – дослідження навчально-виховного процесу; 5) розвивальна та орієнтаційна, що відповідають за розвиток та виховання. Звісно, їх слід наповнити новим змістом. На основі характеристики цих функцій В. Шахов виділяє конструктивну, організаторську, комунікативну, дослідницьку (гностичну), розвивальну та орієнтаційну функції базової педагогічної освіти [12, 317].

Ці функції передбачають уміння конструювати відповідно до вікових та індивідуальних особливостей навчально-виховний матеріал, планувати структуру відповідних дій учасників педагогічного процесу, будувати взаємодію з ними, реалізовувати певні рішення, вивчати педагогічний досвід, працювати з педагогічною літературою, проводити педагогічне дослідження, створювати умови для розвитку і виховання ціннісних орієнтацій особистості тощо. Це свідчить також про різноманітні сфери застосування педагогічної підготовки у професійній діяльності будь-якого фахівця.

За В. Лозовою, цілісний підхід до вивчення педагогічних явищ і процесів передбачає дослідження їх як окремих елементів, що перебувають у тісному зв'язку з іншими, виділення в кожному окремих частин, установлення залежностей та зв'язків між ними, осмислення цілого на іншому рівні і знаходження визначальних елементів системи, впливаючи на які, можна досягти її зміни [7].

Традиційно вважається, що навчальна діяльність студентів не може бути ідентичною з професійною діяльністю, оскільки перехід від навчання до праці не зводиться до простого застосування інформації. Однак в аудиторних умовах викладачі намагаються моделювати майбутню професійну діяльність (професійні дії, стосунки з іншими людьми тощо), використовуючи свою педагогічну майстерність, техніку тощо. Наближення умов навчання до реалій життя здійснюється також упродовж написання курсових, дипломних робіт, практики. У самому навчанні важливо з цією метою використовувати інтерактивні методи: ділові, рольові ігри, психодрами, психомалюнки, брейн-ринги, КВК, «мозковий штурм», «круглий» стіл тощо.

Отже, центральним елементом моделі формування змісту педагогічної діяльності є структурна побудова цього змісту в єдності її компонентів. Інформативний компонент визначається на основі принципів якісного оновлення змісту педагогічних дисциплін, дає змогу виконувати дидактичні завдання щодо засвоєння студентами певного обсягу знань, умінь і навичок і стає базою для реалізації інших. Аксіологічний компонент змісту складається на основі мети (й конкретизованих завдань) української освіти, репрезентованих соціальним замовленням. Діяльнісно-творчий компонент ґрунтується на програмі професійно-педагогічної підготовки до майбутньої фахової діяльності.

Виходячи з методологічних підходів до формування змісту педагогічних дисциплін, модель не буде акцентувати увагу на інформації, а забезпечуватиме збалансованість навчання, розвитку і виховання. Це означає достатнє представлення в ній аксіологічного та діяльнісно-творчого компонентів. Тоді навіть професійно-педагогічні знання (уміння, навички) зорієнтовуватимуть на майбутню професійну діяльність (звісно, відповідатимуть також індивідуальним особливостям студентів).

Для повноти моделі тут представлено процесуальний аспект (шляхи реалізації змісту педагогічної освіти) та результативний елемент (у вигляді результатів становлення особистості, насамперед змін педагогічної свідомості). Форми, методи, засоби, чинники впровадження досліджуваного змісту у вітчизняні НВЗ водночас допомагають забезпечити якісний результат.

А. Хуторської звертає увагу на результативність освітнього процесу, внутрішні та зовнішні чинники успішної організації навчальної діяльності, творення студентами «особистісного освітнього продукту» [11, 156]. Особливої уваги заслуговує твердження, що для майбутньої професійної діяльності важливий насамперед розвиток студентів. До «освітніх продуктів» студента А. Хуторської відносить також творчі роботи (які можуть стосуватися і методології майбутньої діяльності) [11, 156 – 157].

Задля уніфікації педагогічної діяльності В. Беспалько пропонує враховувати три основні стандарти: параметри й показники якості освіти; об'єктивний контроль якості освіти; дидактичну підготовку змісту освіти [1]. Відтак висновок про якість навчання здійснюватиметься на основі певних параметрів і показників. Такими параметрами В. Беспалько називає навчальні елементи в дисципліні (їх кількість), рівень засвоєння майбутньої діяльності, ступінь абстракції викладення змісту предметів, автоматизацію засвоєваної діяльності, усвідомленість фахової діяльності [1].

Виразним уявленням щодо майбутньої професії та чітким орієнтиром у змісті педагогічних дисциплін сприятиме ознайомлення із професіограмою фахівця, що становить модель майбутньої діяльності та професійних якостей. Звісно, вона узгоджується із соціальним замовленням, за-

гальною метою освіти і завданнями підготовки фахівця у вищих навчальних закладах. Ознайомлення студентів із професіограмою, безперечно, поліпшує їхню професійну підготовку.

Навчальні програми, підручники і посібники з навчальних дисциплін, як правило, також розробляються на основі професіограми підготовки майбутнього педагога. Виходячи зі стратегії педагогічної підготовки будь-якого фахівця, вважаємо, що вони обов'язково повинні враховувати професіограму цієї підготовки. Тоді освітньо-кваліфікаційні характеристики фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів стосуються виробничих функцій спеціалістів, завдань їхньої фахової діяльності та конкретних умінь, що дають змогу розв'язувати ці завдання. Якщо уміння потребують свідомого виконання певних дій, то практичні педагогічні курси передбачають засвоєння майбутнім фахівцем не стільки конкретних навичок з оволодіння педагогічною майстерністю, скільки формування його свідомості. Саме тоді вдасться запобігти формалізму в педагогічній підготовці фахівця.

Розроблення переліку якостей фахівця, як зазначає В. Шахов, можна здійснити на основі реальних ситуацій, у яких доводиться діяти фахівцю, його трудових функцій, необхідних для цього умінь і навичок [12, 310]. До того ж, як підкреслює вчений, студентів важливо мати професійний зразок. Тоді професіограма як модель особистості фахівця та його професійної діяльності відобразить професійно обґрунтовані вимоги та саму сутність майбутньої діяльності. Така відповідність діяльності професійно зумовленим вимогам становить професійну готовність до неї, що втілюватиме різнобічні особливості професійної діяльності.

І. Богданова розробила модель оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів та презентувала однойменну концепцію на основі запровадження інноваційних технологій. Цю модель представлено у вигляді системи науково-методичного забезпечення з такими компонентами, як концепція оновлення, структурно-змістовий, технологічний та організаційно-дидактичний. Тут обґрунтовано сукупність методологічних положень, що становлять основу, виявлено провідні тенденції, принципи, перспективи оновлення і шляхи реалізації запропонованої концепції [2, 14]. Розроблена І. Богдановою модель професійної підготовки вчителя на основі застосування інноваційних технологій навчання зважає переважно на психологічні особливості студентів, тому потребує врахування певних методичних підходів. Модель особистості вчителя С. Єлканова, що містить загальнопедагогічні, професійні та індивідуальні психологічні якості особистості, допомагає у побудові концепції самонавчання і самовиховання студентів. Цю модель варто поширити на процес саморозвитку студентів, що реально означає поєднання усіх моделей [5].

На досягнення якісної професійної підготовки студентів спрямована модель формування їхньої проектно-педагогічної діяльності, яку визначила Т. Подобєдова [9] (ця модель характеризується організованістю, взаємозв'язком, цілісністю компонентів). Теоретичною основою запропонованої моделі є системний підхід, тому педагогічне проектування розкривається як інтегративний компонент цілісної педагогічної діяльності. До того ж вона розроблена згідно із виявленим станом розвитку вищої педагогічної освіти в Україні і за кордоном та відповідного історичного досвіду, що дало змогу обґрунтувати мету, форми педагогічного проектування, а також технології його організації та навчання студентів його основам [9, 8 – 9].

Т. Подобєдова була переконана: «Для сучасної педагогічної практики характерним є те, що процес підготовки вчителя повною мірою не сприяє формуванню у студента системного бачення педагогічної дійсності, прогностичного мислення» [9, 4]. Педагогічне проектування, на її думку, можна використовувати у професійній підготовці майбутніх учителів гуманітарного профілю задля розв'язання цієї проблеми. Воно визначається як: 1) системний елемент цілісної системи професійно-педагогічної діяльності; 2) важлива функція педагогів і складова їхньої майстерності; 3) педагогічна технологія, яка включає формулювання ідеї майбутнього педагогічного проекту, визначення задач і умов створення моделі проекту, планування й організацію його конструкції, здійснення контролю, корекції та оцінки результатів суб'єктів проектно-педагогічної діяльності [9, 8 – 9]. Цю модель вважаємо можливою у використанні лише для підготовки вчителів.

Окрім виділення змістових напрямів реалізації усіх його структурних компонентів, що втілюють соціальне замовлення, принципи якісного оновлення змісту предметів та програму професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, його процесуального забезпечення, ця модель орієнтує на результативний елемент реалізації змісту педагогічної освіти. Йдеться не лише про інформованість, а й про розвиток, виховання майбутнього фахівця.

Відтак для ефективного функціонування моделі формування змісту педагогічної підготовки фахівця у ВНЗ України, окрім виділення змістових напрямів реалізації усіх його структурних компонентів, що репрезентують соціальне замовлення, загальну мету освіти, принципи якісного оновлення змісту предметів та програму професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, його процесуального забезпечення, ця модель має втілювати результативний елемент реалізації змісту педагогічної освіти, що відображається у реальних показниках її ефективності, що, зі свого боку, демонструють ступінь досягнення поставлених цілей і свідчать про істотні зміни у становленні особистості студента, що дає можливість

робити висновки про майбутню самореалізацію фахівця і сформовану фахову майстерність). Водночас досягнення поставлених завдань передбачає реалізацію змісту педагогічної освіти різноманітними методичними шляхами, з використанням відповідного інструментарію.

Висновки. Існують різні погляди щодо професійної підготовки педагога, пов'язані зі змінами у сучасному трактуванні педагогічної діяльності. Моделювання змісту цієї діяльності має базуватися на такому визначенні обсягу та якості інформації, яке орієнтує на постановку проблем, задач, майбутню творчу діяльність. Відображення його у навчальних планах, програмах, підручниках, посібниках свідчить про якісний процес реформування вищої освіти, пов'язаний з наближенням умов навчання до реалій життя. Адже функції майбутньої діяльності вчителя проектуються на відповідних аспектах моделювання його підготовки.

Перспективами дослідження є порівняльний аналіз педагогічного інструментарію реалізації змісту підготовки до майбутньої діяльності вчителя у ВНЗ.

Література

1. Беспалько В.П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов / Владимир Павлович Беспалько, Юрий Геннадиевич Татур. – М. : Высшая школа, 1989. – 144 с.
2. Богданова І.М. Педагогічні інновації в системі підготовки вчителя: кінець ХХ – початок ХХІ століття : монографія / Інна Михайлівна Богданова ; Південний науковий центр АПН України ; Південноукраїнський національний педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. – О. : М.П. Черкасов, 2009. – 157 с.
3. Глузман А.В. Тенденции развития университетского педагогического образования в Украине : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Александр Владимирович Глузман. – К. : Інститут педагогтики и психологии профессионального образования АПН Украины, 1997. – 479 с.
4. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / Валентина Миколаївна Гриньова. – Х. : Основа, 1998. – 300 с.
5. Елканов С.Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя / Самсадин Бутохович Елканов. – М. : Просвещение, 1989. – 189 с.
6. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя / Нина Васильевна Кузьмина. – Ленинград : ЛГУ, 1967. – 183 с.
7. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. [для студ. пед. навч. закл.] / Валентина Іванівна Лозова, Ганна Володимирівна Троцько ; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і допов. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
8. Пантюк М. Опорні схеми з педагогіки. Дидактика. Ключові поняття та терміни. Модуль 1 / Микола Пантюк, Тетяна Пантюк. – Дрогобич : Коло, 2010. – 88 с.

9. Подобедова Т.Ю. Підготовка майбутніх учителів гуманітарного профілю до педагогічного проектування : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Тетяна Юріївна Подобедова. – Луганськ : Східноукраїнський національний ун-т ім. В. Даля, 2005. – 21 с.

10. Фурман А. Теорія і практика розвивального підручника : монографія / Анатолій Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 288 с. ; Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / Андрей Викторович Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.

11. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / Андрей Викторович Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.

12. Шахов В. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект / Володимир Шахов. – Вінниця : Едельвейс, 2007. – 383 с.

References

1. Bespal'ko V.P., Tatur Yu.G. Sistemno-metodicheskoe obespechenie uchebno-vospitatel'nogo processa podgotovki specialistov (*Systems methodical support of the educational process of specialist training*), Moscow, 1989, 144 p.

2. Bohdanova I.M. Pedagogichni innovatsii v systemi pidhotovky vchytelia: kinets XX – pochatok XXI stolittia (*Pedagogical innovations in the system of teacher training: late 20th – early 21st centuries*), Odesa, 2009, 157 p.

3. Gluzman A.V. Tendencii razvitija universitetskogo pedagogicheskogo obrazovaniya v Ukraine (*Tendencies in the development of pedagogical education of Ukraine*), Kyiv, 1997, 479 p.

4. Hryniova V.M. Formuvannia pedagogichnoi kultury maibutnoho vchytelia (teoretychnyi ta metodychnyi aspekty) (*Formation of pedagogical culture in future teachers (theoretical and methodical aspect)*), Kharkiv, 1998, 300 p.

5. Elkanov S.B. Osnovy professional'nogo samovospitaniya budushhego uchitelya (*Foundations of professional self-upbringing in future teachers*), Moscow, 1989, 189 p.

6. Kuz'mina N.V. Ocherki psichologii truda uchitelja (*Essay on the teaching psychology*), Leningrad, 1967, 183 p.

7. Lozova V.I. Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia (*Theoretical foundations of upbringing and education*), 2nd ed., Kharkiv, 2002, 400 p.

8. Pantiuk M., Pantiuk T. Oporni skhemy z pedahohiky. Dydaktyka. Kliuchovi poniattia ta terminy. Modul 1 (*Supporting charts in Pedagogy. Didactics. Key concepts and terms. Module 1*), Drohobych, 2010, 88 p.

9. Podobiedova T.Yu. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv humanitarnoho profilu do pedagogichnoho proektuvannia (*Preparing future teachers in Humanities to pedagogical projecting*), Luhansk, 2005, 21 p.

10. Furman A. Teoriia i praktyka rozvyvalnoho pidruchnyka (*Theory and practice of the developmental textbook*), Ternopil, 2004, 288 p.

11. Hutorskoj A.V. Didakticheskaya e'vristika. Teoriya i tehnologiya kreativnogo obucheniya (*Didactic heuristics. Theory and technology of creative teaching*), Moscow, 2003, 416 p.

12. Shahov V. Bazova pedagogichna osvita maibutnioho vchytelia: zahalnope-dahohichnyi aspekt (*Basic pedagogical education of the future teacher: general pedagogical aspect*), Vinnytsia, 2007, 383 p.

Кобрий Ольга. Моделирование профессиональной подготовки педагога в высших учебных заведениях Украины. В статье раскрыты различные способы моделирования профессиональной подготовки педагога, которые применяются в определении объёма и качества предлагаемой информации, постановке проблем, задач и ориентируют на его творчество. Обоснованы кардинальные изменения в современной трактовке педагогической деятельности, связанные с её демократической структурой, отражением её содержания в учебных планах, программах, учебниках, пособиях. Акцент сделан на функциях будущей деятельности учителя и на соответствующих аспектах моделирования его подготовки, связанных с приближением условий обучения к реалиям жизни.

Ключевые слова: моделирование, содержание педагогической деятельности, демократическая структура педагогической деятельности, учебные планы, программы, учебники, пособия.

Kobrij Olha. Professional teacher training modelling in higher educational institutions of Ukraine. The article describes different ways of teacher training modelling, which involves determining the amount and quality of information provided, posing problems, and orientation on the teacher's creativity. The article grounds radical changes in the modern interpretation of educational activities related to its democratic structure, representation of its contents in the curricula, programs and textbooks. The emphasis is placed on the functions of the future teacher performance and the relevant aspects of modelling their training, creating learning environment similar to the realities of life.

Key words: modelling, content of educational activities, the democratic structure of teaching, curricula, programs, textbooks.

Одержано 14.01.2016